

Юлдашов К.А.

**БӨГӨТ КОЮУ ЧАРАСЫ ТАРТИБИНДЕ КАМАККА АЛЫНГАН ЖАКТАРДЫН
УКУК СУБЪЕКТИВДҮҮЛҮГҮ**

Юлдашов К.А.

**ПРАВОСУБЪЕКТНОСТЬ ЛИЦ, ЗАДЕРЖАННЫХ В ПОРЯДКЕ МЕРЫ
ПРЕСЕЧЕНИЯ ПОД СТРАЖУ**

К.А. Yuldashov

**THE PERSONALITY OF THE PERSONS DETAINED IN THE ORDER
OF PREVENTIVE MEASURES**

УДК: 330.55.341

В данной научной статье исследованы теоретические стороны правосубъектности лиц заключенных под стражу в порядке мер пресечения.

In this scientific article theoretical issues of legal capacity of persons taken into custody as a preventive measure are researched.

Укук жана эркиндиктерди коргоо чөйрөсүндөгү эл аралык материалдык укукка ылайык мыйзам алдында бардык адамдар тең жана эч бир айырмачылыксыз жана кемсинтүүсүз мыйзам тарабынан бирдей корголуу укугуна ээ.

Бул учурда 1948-жылдын 10-декабрындагы Адам укуктарынын жалпы Декларациясынын 11-беренесине [1] жана 1966-жылдын 16-декабрындагы Жарандык жана саясий укуктар жөнүндөгү Эл аралык пакттын 9-, 14-беренелерине [2] ылайык кылмыш жасаганга шектүүлүгү боюнча кармалган ар бир адам анын күнөөсү өзүнүн ишмердүүлүгүн мыйзам тартибинде жана анын негизинде жүргүзгөн жана соттолуучуга коргонуу үчүн бардык мүмкүнчүлүктөрдү камсыз кылуучу сот тарабынан орнотулуп, далилденгенге чейин күнөөлүү эмес деп эсептелет. Ар бир адам, кайсы жерде гана болбосун, мунун ичинде камакта болсо да, анын укук субъективдүүлүгүн таануу укугуна ээ.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 6-беренесине [3] ылайык көрсөтүлгөн жоболор эл аралык укуктун жалпы таанылган принциптери жана ченемдери болуп саналуу менен Кыргыз Республикасында таанылат жана кепилденет. Бул жоболор Кыргыз Республикасынын Конституциясында жана тиешелүү түрдө Кыргызстандын мыйзамдуулугунда бекитилген, анткени эл аралык келишимдерде бекитилген аталган ченемдер Кыргызстандын укуктук тутумунун курамдык бөлүгү болуп саналат. Ошону менен бирге “адам укуктары боюнча эл аралык келишимдердин ченемдери түздүн-түз колдонулат жана башка эл аралык келишимдин ченемдерине караганда артыкчылыкка ээ”. Адамдын укук жана эркиндиктерин коргоо областындагы эл аралык укуктун ченемдерин, ошондой эле Ата-Мекендик мыйзамдуулуктун ченемдерин талдоо менен бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жактардын катышуусу менен болгон укуктук мамилелерди жөнгө салуу маселеси боюнча Кыргыз

Республикасынын улуттук мыйзамдуулугу эл аралык укуктун жалпы таанылган принциптерине жана жоболоруна негизделген экендиги жөнүндөгү жыйынтыкты айтууга болот. Алсак, Кыргыз Республикасынын “Кылмыш жасаганга шектүүлүгү жана айыпталуучу боюнча кармалган адамдарды камакта кармоонун тартиби жана шарттары” жөнүндөгү мыйзамдын 6-беренесинде камакка алынгандар алардын айыпталуучунун сотто далилденмейинче айыпталуучу эмес деп эсептелинет, ошондуктан да алар Кыргыз Республикасынын жарандары үчүн каралган бардык укуктарды кээ бир чектөөлөр менен ишке ашыруусу мүмкүн.

Бул укуктарды ишке ашырууга да тиешелүү, анткени “Кылмыштарды жасоо жагынан шек туудурган жана айыпталып кармалган адамдарды камакта кармоонун тартиби жана шарттары жөнүндө» мыйзамдын 18-пункт, 1-бөлүм, 17-беренесине [4] ылайык бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жактарга укуктук бүтүмдөрдө катышууга уруксат берилген.

Ошентип, камакка алынган жактар аларга камакка алуу бөгөт коюу чарасы тандалганга чейин катышып жүрүшкөн укуктук мамилелердин субъектери болуп кала беришет. Мындан сырткары спецификалык укук жана милдеттерге ээ болгондон кийин деле аталган жактар бүтүмдөрдү түзүүсү, укуктук мамилелерде катышуусу мүмкүн, б.а., мүлктүн ээси болуусу, жаңы милдеттенмелерге катышуусу, мүлктүк мураска ээ болуусу жана мураска калтыруусу ж.б. мүмкүн.

Кыргыз Республикасында камакка алуу айыпталуучунун соттун мыйзамдуу күчкө ээ болгон өкүмү менен орнотулбаган жак катары айыпталуучунун эркиндигин чектөөдө турган бөгөт коюу чарасын билдирет. Мындай чара айыпталуучунун алгач тергөөдөн, алдын-ала тергөө жана соттоодон жашынып калбоосу, кылмыш-жаза иши боюнча чындыкты орнотууга тоскоолдук кылбоосу, кылмыш иштерин андан ары улантпоосу, ошондой эле өкүмдү аткарууну камсыз кылуу үчүн колдонулат.

Бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жактардын укуктук макамын аныктоо көрсөтүлгөн жактын жарандык укуктук мамилелердин алкагындагы бардык укуктук мүмкүнчүлүктөрүн мүнөздөөгө мүмкүндүк берүүчү ушундай бир конструкцияны иштеп чыгууну түшүн-

дүрөт. Биздин көз-карашыбызча, каралып жаткан конструкцияны биринчи кезекте камакка алынган жактардын укук субъективдүүлүгүн аныктоонун жардамында курууга мүмкүн.

Кыргыз Республикасынын улуттук мыйзамдуулугу жактын укук субъективдүүлүгү сыяктуу категорияны пайдаланбай келген жана пайдаланбай да жатат.

Укук субъективдүүлүктү бирдиктүү түшүнүү субъекттин типтүү укуктук позициясын бардык коомдук мамилелерде туюнтууга мүмкүндүк берет. Бүгүнкү күндө укук субъективдүүлүк өзү аркылуу илимде бекем орногон жалпы укуктук категорияны түшүндүрөт.

Бирок, дайыма эле мындай болуп келген эмес. Цивилистикада узак убакыттар аралыгында юриспруденцияга укук субъективдүүлүк термин катары керекпи жана эгерде керек болсо, анда анын мазмунун эмнелер түзүүсү керек деген талаш-тартыштар болуп келди. Ар бир түшүнүк, ар бири изилденип жаткан кубулуштун спецификасын ачууга зарыл болгон, ошол эле учурда анын маңызын аныктоого жетиштүү болгон алгылыктуу белгилерден түзүлгөндө гана чындап илимий болуп калат [5, с. 64-68].

Эң алгач окумуштуулар укук субъективдүүлүк зарыл укуктук категория болуп саналаарын ачык-айкындоону өз алдыларына максат кылып коюшкан. Бир катар авторлор тарабынан укук субъективдүүлүк Ата-Мекендик укуктун бардык тармактарында да объективдүү зарыл категория болуп саналбайт деген позицияны коргошкон. Ошондуктан, андан баш тартуу зарыл деп эсептешкен.

Алсак, Н. М. Матузов жогоруда көрсөтүлгөн категорияны кийирүү ашыкча талаш-тартыштарга алып келет деп эсептейт [6, с. 84]. Н. А. Чечина жана В. И. Корецкий бул категорияны жарандык укукта гана пайдалануу мүмкүндүгүн, өздөрүнүн позициясын анын мыйзамдуу бекемделүүсүнүн жоктугу аркылуу негиздөө менен танышкан [7, с. 97].

Өнүгүүнүн учурдагы этабында Ата-Мекендик укук “укук субъективдүүлүк” категориясынан баш тартпайт. Мыйзамдуулук тутумунда бул категориянын жок болуусу анын илим тарабынан колдонулуусу мүмкүн эмес жана негизсиз деп апелляциясыз жыйынтык чыгарууга мүмкүндүк бербөөсү анык. Буга кошумча, мыйзамдуулук каралып жаткан түшүнүктү пайдаланбай жатса деле, аны Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 6-беренесине, Кыргыз Республикасынын Жарандык Кодексинин 2-беренесине ылайык бүгүнкү күндө Кыргыз Республикасынын укуктук тутумунун курамдык бөлүгү болуп саналган адам укуктарын жана эркиндиктерин коргоо чөйрөсүндөгү эл аралык укук пайдаланууда [1].

Укуктук илимдеги укук субъективдүүлүктүн мазмуну боюнча да түрдүү сунуштар алга жылдырылды. Алсак, кээ бир окумуштуулар тарабынан “укук субъективдүүлүк” категориясы “укук жөндөмдүүлүк”, же “укук жөндөмдүүлүк” жана “аракетке жөндөмдүүлүк”, б.а. “укукка, аракетке

жөндөмдүүлүк” категориялары менен тендештирилди. С. Н. Братусь укуктун бардык субъекттерине карата “укук субъективдүүлүктүн” жана “укук жөндөмдүүлүктүн” тең маанилүүлүгүн белгилеген [8, с.6].

Алгачкы учурда А. В. Венедиктов мамлекет тарабынан жакка “укук жөндөмдүүлүк, же ошонун эле өзү-укук субъективдүүлүк, б.а. укук жана милдеттерге ээ болуу жөндөмдүүлүгү” бөлүнөт деп эсептеген. Кийинки эмгегинде ал укуктун кээ бир тармактарында жана институттарында “укук субъективдүүлүк” термини укук жөндөмдүүлүктү жана аракетке жөндөмдүүлүктү бириктирет деген жыйынтыкка келет [9, с. 20], кийинчерээк укук жөндөмдүүлүк жана аракетке жөндөмдүүлүк укук субъективдүүлүктү негиздейт деген жыйынтыкка келди. Балким, юридикалык категориянын мындай түзүлүүсүнө болгон мындай жандоо зарыл илимий аныктыкка ээ эмес болгон.

Ушуга байланыштуу С. Ф. Кечекьяндын позициясы кызыктуу жана бөтөнчө. Ал укук субъективдүүлүктү укук жөндөмдүүлүккө теңештирип, ал эми аракетке жөндөмдүүлүктү укук жөндөмдүүлүктүн өзгөчө түрү деп эсептеген [10, с. 85].

Ошол эле жол аркылуу баруу менен Б.Б.Черепяхин укук жөндөмдүүлүктү жана аракетке жөндөмдүүлүктү кучагына алуучу активдүү укук субъективдүүлүктү жана укук жөндөмдүүлүктүн бөтөнчө белгиленүүсү катары пассивдүү укук субъективдүүлүктү айырмалоону сунуштаган [11, с.41].

Бардык каралып өтүлгөн ойлор маңызы боюнча укук субъективдүүлүктү укук жөндөмдүүлүк менен, же укук жөндөмдүүлүк жана аракетке жөндөмдүүлүк менен тендештирүүгө арналган. Бул болсо бул түшүнүктөрдүн биринен баш тартууга алып келет, анткени бир эле кубулушту белгилөөгө бир канча терминдерди колдонуунун мааниси жок.

Биздин көз-карашта, бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жак субъективдүү укукка ээ болуусу же аны ишке ашыруусу үчүн ал бул нерсеге жөндөмдүү болуусу керек, б.а. анык бир укук субъективдүүлүккө ээ болуусу керек.

Бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жактардын өзүнүн аракеттери менен кандайдыр бир милдеттенмелерде катышуу жөндөмдүүлүгү чектелбеген, бирок мааниге жана зарылчылыкка ээ эмес, анткени көрсөтүлгөн жактардын укук жөндөмдүүлүгүнө милдеттенмелерде алардын өзүнүн катышуу жөндөмдүүлүгү кирбейт. Бул жобо тең өлчөмдө кандайдыр бир бүтүмдөрдү өз алдынча ишке ашырууга, жашоо ордун эркин тандоого болгон укугун аткарууга ж.б. тиешелүү.

Ошентип, бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жактар үчүн аракеттеги мыйзам актыларында каралган алардын укук жөндөмдүүлүгүнүн түз жана кыйыр чектөөлөрүн эсепке албаганда, Кыргыз Республикасынын эркин жарандары сыяктуу эле укук субъективдүүлүккө ээ деген тыянак жасоого болот. Башкача айтканда алардын укук субъективдүүлүгү чектелген.

Жактардын, алардын арасында бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жактардын да укук субъектисин карап чыгып, аталган категорияны түшүнүүнү унификациялоо максатында укук субъективдүүлүк түшүнүгүн улуттук мыйзамдуулукта бекитүү зарыл деп эспетейбиз.

Колдонулган маалымат булактары:

1. Адам укуктарынын жалпы Декларациясы.- 10-декабрь 1948 ж., ст.6
2. Жарандык жана саясий укуктар жөнүндөгү Эл аралык пакт. 16-декабрь 1966-жылдын ст. 291.
3. Кыргыз Республикасынын Конституциясы.Эркин Тоо. № 59. 02 июль 2010 ж.
1. Кылмыштарды жасоо жагынан шек туудурган жана айыпталып кармалган адамдарды камакта кармоонун тартиби жана шарттары жөнүндө» Кыргыз Республикасынын 2002-жылдын 31-октябрындагы №150 Мыйзамы (2014.18.03. өзгөртүүлөр жана толуктоолор менен) .
6. Керимов Д.А. Философские проблемы права. М., 1972.- С. 64, 68.
7. Матузов Н.М. Субъективные права граждан СССР.- Саратов. 1996.- С. 84
8. Чечина Н.А. Гражданские процессуальные отношения. Л., 1962.- С. 24; Корецкий В.И. Гражданское право и гражданские правоотношения в СССР. -Душанбе.- 1967.- С. 97.
9. Братусь С.Н. Субъекты гражданского права. М., 1950.- С. 6.
10. Венедиктов А.В. О субъектах социалистических правоотношений. Советское государство и право. 1955.-№ 6.- С. 20.
11. Кечекьян С.Ф. Правоотношения в социалистическом обществе. М., 1958.-С. 85.
12. Черепяхин Б.Б. Гражданско-правовая охрана интересов личности. М., 1969.-С. 41.

Рецензент: д.ю.н., профессор Мукамбаева Г.А.